

K AKTIVNOSTI BELE GARDE V ŠKOFJI LOKI

(Nekaj dopolnitev in pojasnil)

Avtor S. Kobal-Florjan omenja v Loških razgledih št. 30 — 1983 na strani 249, da so loški gestapovci in belgardisti s pomočjo belgardistov iz Ljubljane, aretirali med veliko sovražno ofenzivo Traufe (trajala je od 13. do 23. novembra 1943 in je zajela Jelovico, Poljansko in Selško dolino, Žirovsko z delom Idrijskega in Cerkljanske) enajst moških iz Škofje Loke. Od njih omenja Ivana Hafnerja-Iverja in Matevža Bogataja. Zadnjega in še dva naj bi izpustili, Hafnerja in ostale pa poslali v Begunje in od tam v taborišče v Nemčijo.

Dosedanje raziskave o nastanku in razvoju belgardizma oziroma domobranstva na Škofjeloškem, ki sem jih opravil v okviru programa zgodovine delavskega gibanja in NOB (gradivo o tem bo objavljeno v nadaljevanjih v naslednjih letnikih Loških razgledov), so pokazale, da se je domobranstvo na območju današnje občine organiziralo šele konec leta 1943, kljub temu, da so nekateri najbolj zagriženi sovražniki OF in NOG, že davno prej težili ustanoviti oborožene protirevolucionarne oddelke na Gorenjskem po vzoru in Ljubljanski pokrajini (preko Centra v Ljubljani) in v ta namen širili belgardistično literaturo in miselnost tudi v naših krajih. Prva domobranska postojanka pri nas je bila ustanovljena v Lučinah dne 28. decembra 1943 in je bila neposredno podrejena nemški obmejni finančni straži, posredno pa centru gestapa na Bledu. V Škofji Loki pa so se prvi domobranci pojavili v nemških uniformah dne 16. marca 1944, to je takoj naslednji dan po drzni akciji VOS v Kopalški ulici, ko je bilo likvidiranih več vnetih sodelavcev okupatorja oziroma domačih izdajalcev pri »Čiku« in »Bičku«. Tja so se

zaradi strahu pred partizani zatekli iz okolice Škofje Loke že nekaj dni prej in so zahrbtno snovali zaroto proti NOG in se pripravljali na ustanovitev domobranstva. V Žabnici pa je bila domobranska postojanka, kot podružnica loške, ustanovljena dne 12. junija 1944.

Po opravljenih raziskavah o teh aretacijah sem prišel do naslednjih ugotovitev in pojasnil:

Loški gestapovci, med katerimi so bili tudi nekateri domačini, kot npr. zloglasni Maks Kopač iz Žirov, (ljudje so jim pravili »farovski hlapci« — farovski zato, ker so bili nastanjeni v nekdanjem župnišču, hlapci pa, ker so hlapčevali tujcu) in orožniki so zaradi izdaje aretirali v mesecu novembru 1943 enajst moških iz Škofje Loke in bližnje okolice (točnega datuma aretacije ni moč ugotoviti, kajti razpoložljivi pisмени viri navajajo o tem različne datume, nič zanesljivejši tudi niso ustni viri — izjave preživelih aretirancev oziroma njihovih svojcev). Iz razpoložljivih podatkov sklepam, da so bile aretacije izvedene od 20. do 26. novembra 1943. Tudi istočasnost aretacij ni dokazana, razen za delavce tovarne »Šešir«, ki so bili aretirani istega dne na delovnih mestih. Aretiranci so bili pomembni aktivisti NOG, nekateri so sodelovali že v predvojnem delavskem gibanju, zaradi česar so bili bolj ali manj kompromitirani in izpostavljeni.

S. Kobal navaja aretacijo 11 mož, med njimi tudi Matevža Bogataja. Nihče od preživelih aretirancev pa se ne spomni, da bi bil tedaj aretiran tudi on. Verjetno je bil aretiran pred to skupino ali kasneje. Če je bil v tej skupini tudi Bogataj, bi jih bilo skupno dvanajst.

Aretirani so bili:

1. Alojz BERNIK, glavninarski mojster iz Šk. Loke, izpuščen naslednji dan, umrl po vojni.

2. Viktor GUZELJ, rojen 1905, stanujoč v Šk. Loki, delavec v tovarni »Šešir«, umrl 18. 3. 1945 v taborišču v Nemčiji.

3. Ivan HAFNER, rojen 1889, čevljar, stanujoč v Škofji Loki, po končani vojni se je vrnil iz nemškega taborišča in umrl v Izoli.

4. Ludvik JUGOVIC, rojen 1917, čevljar, stanujoč v Stari Loki, po vojni se je vrnil iz nemškega taborišča in živi v Stari Loki št. 60.

5. Franc LOGONDER, rojen 1904, stanujoč v Škofji Loki, delavec v tovarni »Šešir«, izpuščen naslednji dan, živi v Puštalu št. 66.

6. Janez LUKANC, p. d. Kuferšmid, rojen 1896, kleparski mojster iz Škofje Loke, po vojni se je vrnil iz nemškega taborišča in umrl doma.

7. Franc MARGUČ, rojen 1908, stanujoč v Škofji Loki, delavec v takratni lesni industriji Hainrihar na Trati, po vojni se je vrnil iz nemškega taborišča in živi v Puštalu št. 71.

8. Alojz MASTERL, delavec v tovarni »Šešir«, stanujoč v Crngrobu, izpuščen nekako po enem tednu v Ljubljani in je umrl leta 1962 doma.

9. Valentin SEVER, rojen 1903, stanujoč v Puštalu, delavec v tovarni »Šešir«, umrl marca 1945 v taborišču v Nemčiji.

10. Janko ŠINK, stanujoč v Puštalu, delavec v tovarni »Šešir«, izpuščen še isti dan, umrl doma po vojni.

11. Gotard ZAVADLAV, rojen nekje na Primorskem, nameščenelec v tovarni »Šešir«, začasno stanujoč v Škofji Loki (v Škofjo Loko prišel iz Ljubljane), preživel taborišče, nadaljnja usoda ni znana (baje je po vojni delal na nekem ministrstvu v Ljubljani).

Aretirance, razen Ludvika Jugovica, so najprej odgnali v loške zapore, od tam pa pozno zvečer v Društveni dom na Spodnjem trgu, kjer so pod stražo »farovških hlapcev« prenočili v veliki dvorani. Naslednji dan so jih s tovarnjakom, pokritim s ponjavo, pod stražo loških gestapovcev (pretežno »farovških hlapcev«) odpeljali v Ljubljano v šolo v

Mostah. Ludvik Jugovic pa je prenočil v »farovžu«. Zjutraj so ga naložili na tovornjak in ga odpeljali do loških zaporov, kjer so priključili nekaj zapornikov iz Poljanske doline. Nato je tovornjak nadaljeval pot do Društvenega doma na Spodnjem trgu. Iz doma so prignali vse aretirance iz Škofje Loke in še več drugih in jih strpali na tovornjak, ki je odpeljal proti Ljubljani.

Raziskave dokazujejo, da v tej akciji belogardisti niso sodelovali (niti domači, ker jih še ni bilo, pa niti iz Ljubljane). Tako aretacije kot zaslisanja so opravili loški gestapovci z orožniki iz Škofje Loke. Verjetno je, da so nekateri »farovške hlapce« poistovetili z belogardisti, kar takrat niti ni bilo tako redko, še predvsem, če upoštevamo dejstvo, da je bilo proti koncu leta 1943 v Škofji Loki na gestapu trikrat več Slovencev oziroma domačinov kot Nemcev (okoli 5 Nemcev in preko 15 Slovencev).

V šoli v Mostah so uniformirani domobranci in posamezni semeniščniki snubili zapornike v svoje vrste, pa so imeli pri tem zelo malo uspeha. Nasedli so jim le redki Dolenjci. Po približno enem tednu so aretirance iz Škofje Loke in več drugih naložili v bližini Most na tovarni vlak in jih odpeljali v nemška taborišča, kjer so doživljali vsak svojo usodo nacističnega pekla.

Zanimivo je, da so aretirance imeli zaprte v Društvenem domu in ne v loških zaporih, kot je to bilo običajno. Morda zaradi tega, ker jih je bilo preveč, kajti Nemci so takrat v ofenzivi Traufe aretirali številne prebivalce obeh dolin in zajeli precej partizanov. Izjemno je tudi, da so jih odpeljali v Ljubljano in od tam (mimo Begunj) direktno v nemška taborišča.

V Loških razgledih št. 31 — 1984 na strani 170 S. Kobal omenja, da so belogardisti dne 13. 11. 1943 prisilno mobilizirali fante v Žabnici in okolici v svoje vrste.

Ob preverjanju ten podatkov sem ugotovil, da so Nemci tega dne izvedli večjo racijo in prijeli približno 30 moških na domovih, na cesti in na polju. Odpeljali

so jih z vojaškim avtobusom v neko šolo v centru Ljubljane, kjer so jih stražili domobranci, prisotni pa so bili tudi Nemci. Še isti dan ali naslednji, so pripeljali večje število moških, ki so jih polovili v racijah po vaseh na obronkih Jelovice oziroma pod Jelovico (med Kropo, Kamno gorico in Radovljico) ter v zgornjem delu Selške in Poljanske doline. V naslednjih dneh so zapornikom priključili tudi večje število partizanov, ki so jih ujeli v ofenzivi Traufe. Ker Nemci in domobranci zapornikom niso dodelili jedilnega pribora, so se morali znajti sami. Na dvorišču in v smetnjaku so pobrali prazne konzervne škatlice (vsebina ca. 2 dl), ki so jim nato nadomeščale menažke, namesto žlic oziroma vilic pa so uporabljali lesene paličice, do katerih so prav tako prišli na dvorišču. Ležali so v učilnicah na golih tleh oblečeni, ker niso imeli odevj. Nekako čez teden dni sta se v šoli pojavila dva loška gestapovca, od katerih so zaporniki iz Žabnice prepoznali Kinkelina. Drugi je znal slovensko in mu je bil za tolmača. Popisala sta vse moške, ki so spadali pod loški gestapo. Nista jim hotela odgovoriti na vprašanje, kaj bo z njimi.

Nekako po desetih dneh so jih premestili v meščansko šolo v Mostah, v kateri je bilo veliko zapornikov iz t. i. Ljubljanske pokrajine. Po enem tednu bivanja v tej šoli so jih šest iz Žabnice in okolice izpustili na intervencijo sorodnikov pri žandarmerijski postaji v Žabnici, ostale pa nekaj dni za njimi.

Nihče od očitvidcev racije ni potrdil navzočnosti belogardistov v tej akciji. Baje pa se je po akciji govorilo po Žabnici o navzočnosti bele garde iz Ljubljane. Osebnostno dvomim v to, kajli Nemci v takšne akcije na Gorenjskem niso vklju-

čevali ljubljanskih belogardistov oziroma slovenskih domobrancev (tako so se imenovali po kapitulaciji Italije). Le-te so uporabljali v večjih bojnih akcijah (hajke, ofenzive), ki so zajemale hkrati Ljubljansko pokrajino in Gorenjsko). Dokazano je, da torej ni šlo za mobilizacijo moških iz Žabnice in okolice v vrste bele garde oz. domobrancev, temveč za široko zastavljeni preventivni ukrep okupatorja, da z racijami oslabi NOG na teritoriju predvidene ofenzive.

Viri:

1. Arhiv VOS Škofja Loka (Zgodovinski arhiv Škofja Loka).

2. Evidenca o prehrani zapornikov v loških zaporih za leto 1943 (Zgodovinski arhiv Škofja Loka).

3. Pisna izjava Milke Kuralt iz Ljubljane, Kersnikova 11.

4. Ustne izjave so dali: Ludvik Jugovic iz Stare Loke št. 60; Franc Šiferer iz Žabnice št. 15; Ivana Masterl iz Crngroba št. 12; Janez Šiferer iz Žabnice št. 26; Antonija Šiferer iz Žabnice št. 55; Frančiška Sever iz Puštala št. 35; Minka Bizjak iz Škofje Loke, Sp. trg 5; Marija Guzelj iz Škofje Loke, Partizanska 24; Franc Logonder iz Puštala 66 in Franc Margué iz Puštala št. 71.

5. Seznam žrtev fašističnega nasilja v loški občini (Loški razgledi št. 16 — 1969).

6. Življenjepisi padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja občine Škofja Loka (Občinski odbor ZZB NOV Škofja Loka).

7. Evidenca članstva ZB (Občinski odbor ZZB NOV Škofja Loka).

8. Maks Fojkar: Delavski stavkovni val v Škofji Loki (Loški razgledi št. 6 — 1959).

9. Vinko Demšar: Prispevek k zgodovini delavskega gibanja na Škofjeloškem (Loški razgledi št. 24 — 1977).

Stane Pečar